

Významná jubilea továren společnosti Tereos TTD

180 let cukrovaru Dobruvice • 140 let cukrovaru České Meziříčí • 140 let lihovaru Chrudim

IMPORTANT ANNIVERSARIES OF TEREOS TTD FACTORIES

180 YEARS OF THE DOBROVICE SUGAR FACTORY • 140 YEARS OF THE ČESKÉ MEZIŘÍČÍ SUGAR FACTORY • 140 YEARS OF THE CHRUDIM DISTILLERY

Jakub Hradiský, Pavel Svačina – Tereos TTD, a. s.

180 let cukrovaru Dobruvice – od nevyužívaného zámku až k nejmodernější továrně ve střední a východní Evropě

Už 180 let! Je to těžko uvěřitelné, ale už tolik let se v Dobruvici na Mladoboleslavsku vaří cukr, který tento region proslavil po celém světě pod známou značkou TTD (Thurn-Taxis Dobruvice). Za dobu své existence změnila společnost svůj název nespočetkrát, přídomek TTD se v něm ale objevuje od nepaměti. Dnes je společnost největším zpracovatelem cukrové řepy a výrobcem cukru i lihu v České republice a v květnu změnila název zatím naposledy. V rámci sjednocování celosvětové identity vlastníka, francouzského družstevního koncernu Tereos, se *Cukrovar a lihovary TTD, a. s.*, přejmenovaly na *Tereos TTD, a. s.*

Než se však společnost dostala k současnému vrcholu, muselo uplynout mnoho desetiletí tvrdé dřiny. Továrna na výrobu cukru byla v Dobruvici zřízena roku 1831 na nezvyklém místě, totiž v prostorách zámku založeném již v roce 1578 Jindřichem z Valdštejna. Právě tehdejší majitel zámku, kníže Karel Anselm Thurn-Taxis, hledal možnosti jeho využití a také dalšího výtěžku, stejně jako řada dalších majitelů zámků.

Už v roce 1830 se Thurn-Taxis dozvěděl o možnostech a přednostech výroby cukru z řepy, když přečetl úvahu v tehdejší časopisu *Bohemia*, popisující výhody získávání cukru z cukrové řepy. K úvaze byl připojen článek německého cukrovarníka Karla Weinricha o výnosnosti pěstování řepy a výroby cukru. Podnikavý a moderně smýšlející kníže se rozhodl Weinricha do Čech pozvat. Oba pánové si porozuměli a rozhodli se spolu do výroby cukru pustit. Z důvodu co nejnižších nákladů byly pro výrobu určeny nevyužívané prostory zámku v Dobruvici. Do jeho úpravy a instalace zařízení bylo tehdy investováno 45 tisíc zlatých a o rok později se uskutečnila první kampaň, při níž se zpracovalo asi 616 t řepy.

Knížecí rod Thurn-Taxis měl v držení cukrovar úctyhodných 92 let, poté byl 24 let v majetku akciové společnosti, následně 45 let patřil státu a posledních 20 let patří cukrovar soukromé akciové společnosti. Nejdéle však byl cukrovar ve vlastnictví Thurn-Taxisů a lze jej tedy považovat za šlechtický. Cukrovar se od té doby postupně rozvíjel, knížecí rod skupoval i pozemky, na nichž pěstoval řepu, a majitelé si poradili i v ekonomicky slabších časech.

Obr. 1. Nejstarší celkový snímek cukrovaru v Dobruvici: nezměněná budova zámku, za komínem filtrační věž, vlevo surovarna (1873)

Zvrat nastal s příchodem první světové války a po celkovém ekonomickém oslabení. Pozitivní nebylo ani majetkové okleštění v důsledku pozemkové reformy. Na druhou stranu obnova válkou zničeného majetku byla hnacím motorem ekonomiky s ohledem na potřebu vyrovnat značný deficit ve výživě obyvatelstva a také zásoby základních potravin, kam patřil vždy i cukr. S ohledem na pozemkovou reformu byl cukrovar v Dobrovice po roce 1923 prodán koncernu České průmyslové banky nazvaného Ústecká rafinerie cukru. Za majetek v hodnotě necelých 20 milionů korun získal Thur-Taxis akcie a členství ve správní radě.

Dobrovice se tak stala součástí velkého cukrovarnického bankovního koncernu spolu s dalšími tehdejšími cukrovary v Doksanech, Dolním Bousově, Postoloprtech, Štětí, Ústí nad Labem, Vlkavě a v Židovicích. Celkem sedm surováren a dvě velké vývozní rafinerie vytvořily významný podnik v oboru se sídlem v Praze.

Během vřavy 2. sv. války byla Ústecká rafinerie rozebřána takřka na prvočinitele. Téměř polovina výrobní kapacity byla po okupaci zabráná (cukrovary Postoloprty, Štětí, rafinerie v Ústí nad Labem). Dobrovický cukrovar se tak stal pro koncern klíčovým. V závěru války bylo dílo zkázy dokonáno – na jaře roku 1945 vyhořel cukrovar ve Vlkavě a již nebyl obnoven. Poté jednotlivé závody postupně odnesl čas, tak jako například cukrovar ve Štětí v roce 1948. Dobrovice však odolala.

Již od poloviny války bylo připravováno nové uspořádání republiky, které se dotklo také cukrovarnického průmyslu. V letech 1945 až 1948 došlo k postupnému znárodnění i dobrovické společnosti. Bylo dokončeno 27. července 1948, kdy byla správa cukrovaru převzata s konečnou platností pod národní podnik Cukrovar a rafinerie cukru v Dobrovice.

Z cukrovaru se tak stává národní podnik, který má na dalších čtyřicet pět let doslova usnout na vavřínech, podobně jako celá společnost. Ve prospěch jiných oborů došlo zejména k útlumu financí na údržbu a investice. Navíc probíhaly změny k zavedení jednotného systému řízení a hlavně plánování. Podnik zasáhly i různé reorganizace, kdy se dobrovický cukrovar například stal jedním ze skupiny podniku Pojizerské cukrovary a později pátým závodem národního podniku Kolínské cukrovary.

Po roce 1990 konečně nastává zaměstnanci očekávané vyčlenění cukrovaru na samostatný státní podnik. V roce 1991 vzniká Cukrovar a rafinerie cukru Dobrovice, s. p., a po dlouhých šedesáti devíti letech se začíná psát nová historie této továrny na sladký život. Areál cukrovaru se ale v té době, po letech komunismu, poznamenaný dobou plánovitého hospodaření, nacházel v sešlém stavu a důvody pro jeho další provoz se hledaly jen těžce.

Nové vedení podniku se však nechtělo smířit s názory tehdejšího ministerstva zemědělství, že výroba cukru v republice je ztrátová, zastaralá, a že se nevyplatí do tohoto oboru investovat. Zvítězilo odhodlání a posléze rozhodnutí, že by se cukrovar s rozsáhlými výrobními objekty, velkými pozemky, výbornou a tradiční řepnou oblastí i se zručnými zaměstnanci měl vrátit na ztracené výsluní.

Vzhledem k nutnosti investovat do technologií, špatným úvěrovým podmínkám v tuzemsku a potřebě získat i další zahraniční zkušenosti bylo nezbytné najít stabilního

Obr. 2. Baterie odstředivek Weston ve staré rafinerii (kolem roku 1918)

Obr. 3. Pohled na cukrovar z východu, v popředí vápenka (1915)

Obr. 4. Vápenka dnes, vpravo chladicí věže

zahraničního partnera. Z tohoto pohledu se dnes klíčovým jeví rok 1991, kdy se na tehdejší podzimní kampaň přijeli do Dobrovice podívat zástupci společnosti Union SDA Origny. Tehdy si to možná čeští cukrovarníci ani tolik neuvědomovali, ale tato návštěva nastartovala partnerství, které si v té době neuměl představit ani ten největší snilek. Francouzské návštěvě se zalíbila především upřímná snaha tehdejšího ředitele cukrovaru Oldřicha Reinberga podnik rozvíjet.

Bez úspěšné privatizace se ale toto partnerství zrodit nemohlo, proto její přípravy probíhaly velice intenzivně od osamostnění cukrovaru. 1. května 1992 tak mohla vzniknout firma s názvem Cukrovar a rafinerie cukru Dobrovice, a. s. V roce 1993 se k názvu přidala od té doby nepřetržitě používaná značka TTD.

Společnost Union SDA následně splnila své sliby a odkoupila 47 % akcií s příslibem dalšího odkupu akcií a investic. Tehdy to nebyl žádný gigant, ale společnost tradičních a dlouholetých pěstitelů obilí, řepy a výrobců cukru ve Francii, která po pádu železné opony viděla příležitost zkusit podnikání i jinde než doma. Tento risk firmě vyšel, protože se Dobrovická akvizice stala modelovým příkladem pro další expanzi do jiných koutů světa. Postupně, vlivem všech změn na trhu s cukrem a vstupem nových států do Evropské unie, se z SDA stala významná společnost nejprve evropského a nakonec i světového významu. Po fúzi se společností Béghin-Say v lednu 2004 a s novým názvem Tereos se sídlem v Lille se stala největším výrobcem cukru ve Francii.

Po zahájení rekonstrukce v roce 1992 začala v Dobrovici prudce narůstat výroba cukru. Díky penězům francouzských investorů dochází k přestavbě cukrovaru, přičemž velké množství zařízení již nebylo nutno obezdívat, ale bylo instalováno moderně pod širým nebem. Nelze však zůstat na pochybách, že posledních dvacet let rekonstrukcí překonalo dosavadní rozměry cukrovaru jak do šířky, délky i výšky. Výškovými dominantami se stala sila na cukr, chladič věže, vápenka aj. Nelze zapomenout ani na pevný plavící bod místo splavů, příjmovou laboratoř řepy, čistírnu odpadních vod atd.

Zvýšená produkce cukru však zvyšovala tlak na úspěšnost jeho prodeje, už vzhledem k nasycenosti trhu. TTD se odvážila řešit konkurenční boj protiútokem a koupila soupeřící společnosti Pražská cukerní a dokonce i Holding České cukrovary Hradec Králové. Tím vzniklo uskupení 14 funkčních a 13 zrušených cukrovarů a lihovaru v Chrudimi. Samozřejmě by takový konglomerát neměl šanci na přežití, muselo dojít k zesřtlení a koncentraci řízení, které už nikdy potom nemělo svým rozsahem období. Během šesti let došlo k uzavření 12 cukrovarů. Došlo také k fúzím jednotlivých odkoupených společností a tak od června 2002 vystupovala společnost pod jednotným názvem Cukrovary TTD, a. s. V roce 2006 proběhly ještě dvě fúze se společností Manolis a s lihovarem v Chrudimi. Firma se poté začala jmenovat Cukrovary a lihovary TTD, a. s.

Do roku 2006 byl výkon cukrovaru zvýšen 1,5×, k čemuž pomohla i pevná ukládka řepy s násypným pásem a komunikací, nádrž na melasu. V roce 2005 bylo dále investováno do příjezdové komunikace od jihu s váhou, chladič věže a také do dvou skladů na pelety.

V roce 2006 bylo v areálu cukrovaru významně investováno do zahájení výroby biolihu. V roce 2010 také společnost ukončila ve spolupráci s městem Dobrovice a partnery náročnou investici a po tříleté rekonstrukci areálu bývalého a chátrajícího hospodářského dvora otevřela Dobrovická muzea s expozicemi cukrovarnictví, řepářství, lihovarnictví a města Dobrovice.

Cukrovar České Meziříčí – druhý největší cukrovar slaví 140 let

Druhý pilíř výroby cukru ve skupině TTD, cukrovar v Českém Meziříčí, byl založen v roce 1871, a to místními rolníky, kteří dokázali cukrovar během jednoho roku zprovoznit. Další vývoj už tak příznivý nebyl, vlastními chybami ve vedení a vlivem dvou silných krizí v 70. a 80. letech 19. století musel cukrovar ohlásit

Obr. 5. Noční kampaňový pohled na panoráma současného dobrovického závodu s lihovarem v popředí

úpadek. V konkurzu jej koupila v roce 1885 vídeňská firma Nathan Hellmann v majetku rodin Hellmannů a Bondyů.

Majitel cukrovaru Oskar Bondy přivedl meziříčský cukrovar k nepochybnému rozvoji. Stabilizace řepní základny a zejména odbytišť žádaného cukru udělaly z úpadkového a skoro zaniklého cukrovárku silného a nepřijemného konkurenta všem okolním závodům. V Meziříčí se vyráběly všechny druhy konzumního zboží, od žádaných homolů po sypké formy.

Slibný vývoj přerušil ničivý požár, který na jaře 1915 strávil celou továrnu. Situaci obnovy komplikoval, ale i zvýhodňoval válečný stav, v každém případě ve velmi krátké době na troskách malého závodu vyrostly stavebně velice zdařilé budovy nového cukrovaru, jež prostorově stačily na dalších osmdesát let. Stojí dodnes a tvoří neodmyslitelnou dominantu Českého Meziříčí a celého okolí.

Nástup fašismu znamenal v roce 1938 odchod Oskara Bondyho do zahraničí. Ještě rok před tím ale Bondy dohodl převzetí rodinné firmy akciovou společností Středočeský cukerní průmysl.

Poválečné osudy meziříčského cukrovaru jsou obdobné jako v jiných cukrovarech: úplně zastarání zařízení, minimální investice, kapacitně po celých čtyřicet let bez nárůstu. Výjimku tvoří již před válkou připravená a v roce 1947 provedená úplná rekonstrukce kotelny, včetně montáže turbíny. Až od šedesátých let následovaly jen nejnútnejší výměny zařízení, naštěstí tyto investice přicházely každoročně, systematicky a že nebyly malé, o tom svědčí největší meziříčská dominanta z konce 80. let – silo na skladování 9,5 tis. t cukru. Proto lze hovořit o lepším výchozím postavení Českého Meziříčí při celkových společenských změnách od počátku 90. let, než tomu bylo například u cukrovaru v Dobroviči.

Po privatizaci v rámci začlenění do Východočeské cukerní, a. s., v roce 1992, následných složitých ekonomických a obchodních poměrech, které vyústily vznikem samostatné akciové společnosti v roce 1993, cukrovar prokázal svoji životaschopnost a nastoupil cestu zvyšování výrobní kapacity a kvality výrobků. Byly pořízeny dlouho očekávané stroje a zařízení. Následně pak, po vstupu francouzského kapitálu a po fúzi s dobrovickou společností, pokračovalo zlepšování celého provozu z pohledu technologie i řízení. V souvislosti se vstupem České republiky do EU došlo v Meziříčí v roce 2004 k další výrazné rekonstrukci zejména zprovozněním nového kotle, postavením vápenky, chladičů věže atd.

Těsně před kampaní, 26. srpna 2004, byla část meziříčského cukrovaru poškozena požárem. Hrozivě vypadající událost však nakonec díky neuvěřitelnému pracovnímu nasazení vlastních zaměstnanců a dodavatelských firem vedla pouze k malému posunutí začátku kampaně. Současný stav závodu je po provedených změnách již nesrovnatelný s minulostí, změnilo se

Obr. 6. Výstavba nových provozních budov cukrovaru v Českém Meziříčí (1915–1916)

Obr. 7. Ukládka řepy z českoměziříčským cukrovarem v pozadí (2010)

skutečně všechno. Cukrovar v Českém Meziříčí je tak dnes jediným nositelem cukrovarnické tradice ve východních Čechách.

Lihovar Chrudim – 140 let výroby vysoce kvalitního pitného lihu

V roce 1871 vrcholila zakládací horečka cukrovarů a byly zakládány a stavěny i další podniky potravinářského průmyslu. V té době významné osobnosti, živnostníci a rolníci z Chrudimi i okolí, založili podnik s názvem Akciový lihovar v Chrudimi. V českých rukách se pak lihovar udržel až do znárodnění. Významnou pomoc při založení sehrál sousední podnik, místní cukrovar.

Obr. 8. Tovární dvůr lihovaru v Chrudimi (1942)

Obr. 9. Dnešní stav: pohled na budovy chrudimského lihovaru od jihu

Lihovar prošel velkou rekonstrukcí v roce 1920, kdy byla provedena výstavba železobetonového skladu se čtyřmi nádržemi na líh a byla přestavěna kvasírna, kde byly otevřené kvasné kádě nahrazeny zakrytými ocelovými káděmi. O pět let později došlo k modernizaci varny. Další rekonstrukce připadla na válečný rok 1940, kdy byl lihovar vybaven provozně spolehlivými strmotrubnými kotli pro výrobu páry. Avšak už po jejich zaběhnutí byla v důsledku válečných událostí výroba lihovaru v roce 1942 zastavena a areál sloužil až do konce války jako sklad pro německou armádu. Byla to tvrdá rána po desetiletí prosperujícímu podniku, důležitému nejenom na Chrudimsku, ale i v rámci celé republiky.

Po několika reorganizacích průmyslu se od roku 1958 lihovar v Chrudimi stal na dlouhých 34 let závodem národního podniku Východočeské konzervárny a lihovary. Zásadních stavebních či strojních změn se nedočkal, byla prováděna jen nutná údržba.

Nezastupitelný význam lihovaru byl potvrzen v roce 1977, kdy se podařilo prosadit rozsáhlou rekonstrukci varny a v letech 1980 až 1982 generální opravu kvasírny, železniční vlečky a výstavbu skladu na líh s kapacitou 3,5 mil. litrů.

Změněné společensko-ekonomické podmínky umožnily vzít osud lihovaru do svých rukou. Byla zahájena cesta k osamostatnění a následné privatizaci. První krok přišel v roce 1992 vyčleněním v samostatný státní podnik a k 1. říjnu 1996 pak založením společnosti Lihovar Chrudim, a. s. Po vstupu dobrovické společnosti do Českých cukrovarů – holding, a. s., a tím i do chrudimského lihovaru, došlo k úpravě organizace a řízení chrudimské společnosti s orientací na jednotný model řízení. Lihovar se tak stal součástí koncepce vlastníků dobrovické společnosti (provázanost pěstitelů cukrové řepy, výroby cukru a zpracování melasy). K této strategii následně přibyla i orientace na zpracování zemědělských výrobků pro nepotravinářské účely, jakou je oblast alternativních paliv.

V roce 1998 přišla velká vlna investiční činnosti s cílem zvýšit kapacitu výroby lihovaru i kvality výrobků. Byla rozšířena odparka, postavena nová záparová kolona, chladič věž a v roce 2005 nová varna s rekonstrukcí kvasírny.

Surovinou pro výrobu líhu byla tradičně řepná melasa, od roku 2006 se po úpravě výrobního schématu v Chrudimi zpracovává surový líh z dobrovického lihovaru.

Výkonnost lihovaru a kvalita líhu trvale rostou. Za posledních 16 kampaní se množství zpracované melasy zvýšilo téměř šestkrát, stejně tak výroba líhu za celou kampaň. Lihovar Chrudim tvoří významnou součást společnosti TTD a také je jedním z trojice průmyslových lihovarů ČR.

Souhrn

Tři výrobní závody společnosti Tereos TTD – cukrovary v Dobrovinci a v Českém Meziříčí a lihovar v Chrudimi – si připomínají svá jubilea. Cukrovar v Dobrovinci je dnes nejstarším provozovaným a největším v ČR, závod v Českém Meziříčí pak druhým největším. Tereos TTD je i největším producentem líhu, kromě závodu v Chrudimi provozuje i průmyslový lihovar v Dobrovinci.

Klíčová slova: historie, cukrovar, lihovar, Thurn-Taxis, Tereos TTD.

Literatura

- FRONĚK, D.: *Dobrovické bílé zlato v proměnách času*. Dobrovice: Tereos TTD, a. s., 2011, 132 s.
- Archiv společnosti Tereos TTD, a. s.

Hradiský J., Svačina P.: Important Anniversaries of Tereos TTD Factories: 180 years of the Dobrovice Sugar Factory • 140 years of the České Meziříčí Sugar Factory • 140 years of the Chrudim Distillery

Three production plants of Tereos TTD Company – sugar refineries in Dobrovice and České Meziříčí and distillery in Chrudim – are commemorating their anniversaries. Dobrovice Sugar refinery is the oldest and biggest running factory in the Czech Republic, the plant in České Meziříčí is the second biggest. Tereos TTD is also the biggest producer of ethanol; in addition to the distillery in Chrudim it operates the industrial distillery in Dobrovice.

Key words: history, sugar refinery, distillery, Thurn-Taxis, Tereos TTD.

Kontaktní adresa – Contact address:

Jakub Hradiský, Tereos TTD, a. s., Palackého náměstí 1, 294 41 Dobrovice, Česká republika; e-mail: jhradisky@tereos.com